PEDAGOGIKA TA’LIM YO‘NALISHLARIDA TAHSIL OLAYOTGAN TALABALARNING KREATIV FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

To‘rayeva Zebo Fazliddinovna
Buxoro davlat pedagogika institut
Pedagogika ta`lim yo‘nalishi III bosqich talabasi.
https://doi.org/10.5281/zenodo.24337128

Annotatsiya: Mazkur tezisda pedagogika ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan. Kreativ fikrlashning mazmuni, uning bo‘lajak pedagog kasbiy faoliyatidagi o‘rni hamda oliy ta’lim jarayonida ijodiy fikrlashni shakllantirishga ta’sir etuvchi pedagogik omillar tahlil qilingan. Talabalarda yangi g‘oya yaratish, muammoga turli nuqtayi nazardan yondashish, nostandart yechim topish, mustaqil qaror qabul qilish va refleksiv faoliyatni rivojlantirish uchun muammoli ta’lim, loyiha metodi, keys-stadi, aqliy hujum, SCAMPER, debat, klaster va refleksiya kabi metodlardan tizimli foydalanish zarurligi asoslangan. Shuningdek, kreativ ta’lim muhiti, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi hamkorlik, mustaqil ta’lim hamda raqamli vositalardan foydalanish muhim shart-sharoit sifatida ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, kreativlik, pedagogika, talaba, ijodiy faoliyat, innovatsion ta’lim, muammoli ta’lim, pedagogik shart-sharoit, refleksiya, loyiha metodi.

Abstract: This thesis examines the pedagogical conditions for developing creative thinking skills among students studying in pedagogical education programmes. The concept of creative thinking, its role in the professional development of future teachers, and the pedagogical factors that influence its formation in higher education are analysed. The study emphasizes the systematic use of problem-based learning, project work, case studies, brainstorming, SCAMPER, debates, clustering and reflective activities to develop students’ ability to generate new ideas, approach problems from different perspectives, find non-standard solutions and make independent decisions.

Keywords: creative thinking, creativity, pedagogy, student, innovative education, problem-based learning, project method, pedagogical conditions, reflection.

Аннотация: В тезисе рассматриваются педагогические условия развития творческого мышления студентов, обучающихся по направлениям педагогического образования. Раскрываются содержание творческого мышления, его значение в профессиональной подготовке будущего педагога, а также эффективные методы и условия его формирования в процессе высшего образования. Особое внимание уделяется проблемному обучению, проектной деятельности, кейс-методу, мозговому штурму, дискуссиям и рефлексивным заданиям.

Ключевые слова: творческое мышление, креативность, педагогика, студент, инновационное обучение, проектный метод, проблемное обучение, рефлексия.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar bo‘lajak pedagogdan faqat nazariy bilimlarni egallashni emas, balki o‘zgaruvchan pedagogik vaziyatlarda mustaqil va ijodiy qaror

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

qabul qila olishni ham talab etmoqda. Zamonaviy o‘qituvchi darsni tayyor andozalar asosida tashkil etuvchi mutaxassis emas, balki o‘quvchilarning qiziqishi, ehtiyoji va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda yangi pedagogik yechimlarni ishlab chiqadigan ijodkor shaxs bo‘lishi lozim. Shu sababli pedagogika ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish oliy ta’limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Kreativ fikrlash shaxsning mavjud bilim va tajribalar asosida yangi, original hamda amaliy ahamiyatga ega g‘oyalarni ilgari surishi, muammolarni noodatiy usullar bilan hal qilishi va bir vaziyatga turli nuqtayi nazardan qaray olishi bilan tavsiflanadi. Pedagogik faoliyatda bunday qobiliyat alohida ahamiyatga ega, chunki sinfdagi har bir vaziyat o‘ziga xos bo‘lib, o‘qituvchi ko‘pincha tayyor yechimdan ko‘ra moslashtirilgan va ijodiy yondashuvni talab qiladigan qarorga muhtoj bo‘ladi.

Tadqiqotning maqsadi pedagogika ta’lim yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va ularni ta’lim jarayoniga tatbiq etish bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun kreativ fikrlashning pedagogik mohiyatini ochib berish; talabalar kreativligini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash; interfaol va innovatsion metodlarning imkoniyatlarini tahlil qilish; oliy ta’lim muhitida kreativ faoliyatni tashkil etish shartlarini belgilash; bo‘lajak pedagoglarning mustaqil va ijodiy faoliyatini rag‘batlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish vazifalari belgilandi.

Asosiy qism. Pedagogika yo‘nalishidagi talabaning kreativ fikrlashi bir nechta o‘zaro bog‘liq ko‘rsatkichlar orqali namoyon bo‘ladi. Jumladan, fikrlar ravonligi, g‘oyalar xilma-xilligi, originallik, moslashuvchanlik, muammoni qayta talqin qilish, dalillash, mustaqil xulosa chiqarish va refleksiya kreativ fikrlashning muhim tarkibiy qismlaridir. Talaba bir masalaga faqat bitta javobni izlash bilan cheklanmay, bir nechta variantni taklif qilishi va ularning afzalliklarini asoslay olishi kreativ fikrlashning amaliy ko‘rinishi hisoblanadi. Kreativ fikrlashni rivojlantirishning birinchi pedagogik sharti — psixologik jihatdan xavfsiz va rag‘batlantiruvchi ta’lim muhitini yaratishdir. Talaba o‘z fikrini xato qilishdan qo‘rqmasdan bayon qila olishi kerak. O‘qituvchi javobning faqat to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini baholash o‘rniga, fikrning mantiqiyligi, yangiligi, dalillanganligi va muammoni hal qilishga xizmat qilishiga e’tibor qaratishi maqsadga muvofiq. Bunday muhit talabaning tashabbuskorligini oshiradi va ijodiy faollikka undaydi.

Ikkinchi shart — ta’lim mazmunini muammoli va amaliy vaziyatlar bilan boyitish. Oddiy reproduktiv topshiriqlar talabaning mavjud bilimini qayta tiklashga yordam bersa, muammoli topshiriqlar undan tahlil, taqqoslash, faraz ilgari surish va yechim tanlashni talab qiladi. Masalan, bo‘lajak pedagogga “Sinfda ikki o‘quvchi o‘rtasida ziddiyat yuz berdi. O‘qituvchi qanday yo‘l tutishi mumkin?” kabi situativ topshiriq berilganda talaba bir nechta yechim ishlab chiqadi, ularning ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qiladi hamda eng maqbul variantni asoslaydi.

Uchinchi shart — loyiha va tadqiqot faoliyatini kengaytirish. Loyiha metodi talabaning muammoni aniqlash, ma’lumot to‘plash, g‘oya ishlab chiqish, rejalashtirish, natijani yaratish va taqdim etish bosqichlarida mustaqil ishlashiga imkon beradi. Pedagogika yo‘nalishida “zamonaviy dars modeli”, “o‘quvchilar kreativligini rivojlantirish dasturi”, “sinf jamoasidagi muammoli vaziyatlarni hal qilish” kabi loyihalarni ishlab chiqish talabaning nazariy bilimini amaliy ijodiy faoliyat bilan bog‘laydi.

To‘rtinchi shart — interfaol metodlardan tizimli foydalanish. Aqliy hujum, klaster, “Olti shlyapa”, SCAMPER, debat, keys-stadi, “Akvarium”, rol o‘ynash, muammoli savollar va “Agar men o‘qituvchi bo‘lganimda...” kabi topshiriqlar talabaning fikrlash faolligini kuchaytiradi. Muhimi, mazkur metodlar shunchaki qiziqarli mashg‘ulot sifatida emas, balki aniq pedagogik maqsadga xizmat qiladigan tizim sifatida qo‘llanilishi kerak.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Beshinchi shart — raqamli ta’lim vositalaridan maqsadli foydalanish. Raqamli platformalar, interaktiv taqdimotlar, onlayn doskalar, ta’limiy videolar va sun’iy intellekt asosidagi vositalar talabaning g‘oya yaratish va uni taqdim etish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Biroq texnologiya maqsad emas, balki kreativ faoliyatni qo‘llab-quvvatlovchi vosita bo‘lishi zarur. Talaba tayyor materialni ko‘chirib olish emas, balki uni tahlil qilish, qayta ishlash va o‘zining mustaqil g‘oyasi bilan boyitishga yo‘naltirilishi lozim.

Oltinchi shart — refleksiv faoliyatni yo‘lga qo‘yish. Har bir ijodiy topshiriqdan keyin “Nimani o‘rgandim?”, “Qaysi yechimim samarali bo‘ldi?”, “Boshqa qanday variant bo‘lishi mumkin edi?”, “Keyingi safar nimani o‘zgartiraman?” kabi savollar asosida qisqa refleksiya tashkil etilishi talabaning o‘z faoliyatini tahlil qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Refleksiya kreativ fikrlashning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Pedagogika ta’lim yo‘nalishlarida talabalarning kreativ fikrlashini rivojlantirishni shartli ravishda to‘rt yo‘nalishda tashkil etish mumkin: motivatsion, mazmuniy, texnologik va refleksiv. Motivatsion yo‘nalishda talabaning ijodiy faoliyatga qiziqishini kuchaytirish, tashabbusini qo‘llab-quvvatlash va ichki motivatsiyasini rag‘batlantirish ko‘zda tutiladi. Mazmuniy yo‘nalishda nazariy bilimlarni muammoli, amaliy va kasbiy vaziyatlar bilan bog‘lash muhim. Texnologik yo‘nalishda interfaol, loyiha, keys va tadqiqot metodlaridan foydalaniladi. Refleksiv yo‘nalishda esa talabaning o‘z faoliyati va natijalarini tahlil qilishi ta’minlanadi. Mazkur modelning samaradorligi o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi hamkorlikka ham bog‘liq. O‘qituvchi tayyor bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va ijodiy muhitni tashkil etuvchi subyekt sifatida faoliyat yuritganda talabaning mustaqilligi oshadi. Talaba esa ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanib, savol beradi, faraz ilgari suradi, bahslashadi, tajriba qiladi va o‘z xulosasini himoya qiladi. Pedagogika fanlarini o‘qitishda har bir mavzu bo‘yicha kamida bitta ochiq muammoli savol va bitta kreativ topshiriq kiritish; talabalarga bir muammoning kamida uchta yechimini ishlab chiqish imkonini berish; kichik guruhlarda loyiha va keyslar tashkil etish; dars yakunida qisqa refleksiv yozuvlardan foydalanish; ijodiy mahsulotlarni baholashda originallik, mazmuniy asoslanganlik, amaliy qiymat va mustaqillik mezonlarini hisobga olish tavsiya etiladi.

Kreativ fikrlashni baholashda faqat yakuniy natijaga emas, balki jarayonga ham e’tibor berish lozim. Talabaning yangi g‘oya taklif qilishi, turli variantlarni ko‘rib chiqishi, o‘z qarorini asoslay olishi, xatodan xulosa chiqarishi va yangi vaziyatga bilimini ko‘chira olishi muhim mezonlar sifatida olinadi. Shu asosda o‘qituvchi diagnostik topshiriqlar, portfolio, loyiha, taqdimot, kuzatuv va o‘z-o‘zini baholash vositalaridan kompleks foydalanishi mumkin.

Natijalar va muhokama. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, talabalarning kreativ fikrlashi alohida bir metod orqali emas, balki o‘zaro bog‘langan pedagogik shart-sharoitlar tizimi orqali samarali rivojlanadi. Xususan, erkin fikrlash muhiti, muammoli vaziyatlar, mustaqil loyiha faoliyati, interfaol metodlar, raqamli vositalar va muntazam refleksiya bir-birini to‘ldirganda talabaning ijodiy faolligi kuchayadi. Bunday yondashuv bo‘lajak pedagogning nafaqat o‘quv faoliyatida, balki kelgusidagi kasbiy faoliyatida ham muammolarni yangicha hal qilishiga zamin yaratadi. Kreativ fikrlashning rivojlanganligi bo‘lajak o‘qituvchining dars jarayonini moslashuvchan tashkil etishiga, o‘quvchilar uchun turli ta’limiy vaziyatlar yaratishiga va ta’lim natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bois oliy pedagogik ta’lim mazmunida kreativ fikrlashni rivojlantirishni alohida mashg‘ulot bilan cheklamasdan, barcha fanlar va amaliyot jarayoniga singdirish maqsadga muvofiq.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pedagogika ta’lim yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning muhim tarkibiy qismidir. Buning uchun talabaning erkin fikrlashi va tashabbusini qo‘llab-quvvatlovchi psixologik-pedagogik muhit yaratish, muammoli va situativ topshiriqlardan foydalanish, loyiha va tadqiqot faoliyatini kuchaytirish, interfaol hamda raqamli texnologiyalarni maqsadli qo‘llash, shuningdek, muntazam

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

refleksiyani yo‘lga qo‘yish zarur. Eng muhimi, kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayoni talabaning tayyor javobni yodlashidan ko‘ra, savol qo‘yishi, turli g‘oyalarni ilgari surishi, ularni tahlil qilishi va asoslangan yechim ishlab chiqishiga yo‘naltirilishi kerak. Ana shunday pedagogik shart-sharoitlar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini, innovatsion tafakkurini va pedagogik mahoratini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi PQ-4623-son “Pedagogik ta’lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
2. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008. -B. 120.
3. Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2017. -B. 20.
4. Maxmudova D.M. Muammoli ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirish metodikasi. Pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi. – Chirchiq, 2021. -B. 60.
5. Nishonova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlashni shakllantirishning psixologik asoslari. – Toshkent, 2005. -B. 125.
6. Yergashev P., G‘ozibekova G., Baykunusova G. Talabalarda ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning uslubiy jihatlari. – Toshkent, 2013.
7. Robinson K. Out of Our Minds: Learning to be Creative. – Oxford: Capstone, 2011. -p. 25-32.
8. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science and Creative Thinking. – Paris: OECD Publishing, 2023. -p. 88-96.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.